

פרופ' יהודה ליאו פיקרד

כפי שהוקלט על ידי (יענקלה ניר) בשנים 1985 ו-1986

הקדמה

שעה שמלאו לפיקרד 70 שנה נערך טכס צנוע במחלקה לגיאולוגיה באוניברסיטה העברית, ואני, כדרכי במקרים מעין אלה הצלחתי לרשום את כל נאומו (בדרך כלל היה מדבר לאט ובורר מילותיו). הדפסתי – כמובן במכונת כתיבה את הנאום ושלחתי אליו למחלקה לגיאולוגיה. השיב לי בקצרה והודה לי על כך. כללית, לשם גילוי נאות עלי לציין כי לא הייתי "מאנשי פיקרד", אלא די מובן כאיש המכון הגיאולוגי "מאנשי בן-תור". למרות זאת היתה לי גישה נאותה אל פיקרד, ובכל הזדמנות בה היינו נפגשים – וכאלה לא היו רבות, שאלתי האם יסכים שנקליט את מהלך חייו וזכרונותיו. כל פעם היה משיב לי בערך כך: "תראה יענקלה [יענקלה], נעשה את זה, אבל לא כיום" ... נראה לי כי היה לו מעיין חשש נסתר אשר קשה להבינו – שמא יהא זה שלב אחרון לחייו???

מכל מקום, בשנת 1985 רצה הגורל ונתרצה.

בתחילה ה זמיני לביתו – ביתה של בת זוגו אינס שבטלביה, אולם לאחר מכן, מאחר שהיה באותה עת חבר באקדמיה הישראלית למדעים שבטלביה ולשם הזמיני עם מכשיר ההקלטה אותו קבלתי בהשאלה מהפליאונטולוג שמעון מושקוביץ.

עלי לציין כי לא תמיד התקדם בדבריו באופן כרונולוגי – בהשוואה להקלטות שערכתי עם הפליאונטולוג אברהם פרנס שם הרוב התקדם יפה עם התקדמות הזמן. לא עמדתי על כך, ונתתי לדבריו לזרום כפי שנוח ורצוי לו. היתרון הינו בכך שזרם המחשבות לא נקטע.

לאחר זמן לא רב החליט כי נוח יותר יהיה באם נעשה זאת באקדמיה למדעים ולא בביתו מאחר שסבר שנוציא זאת לאור, איווה שה"ממארים" שלו יהיו בשפה האנגלית. לפיכך חלק מהחומר הינו בשפה זו.

הערות: 1. החומר מובא כלשונו וללא כל שינוי מהנאמר. בקטעים בלתי ברורים, באם הכנסתי הערה כל שהיא, הרי היא מופיעה בסוגריים מרובעים.

2. על אף חייו הארוכים בארץ ישראל, החל בשנת 1924 השפה העברית שלו לא היתה מן

המשובחות.

בפגישה הראשונה שנערכה כאמור בביתו שבטלביה שאלני מספר שאלות אישיות טרם החילונו בהקלטה.

פיקרד: תגיד לי איפה אתה גר עכשיו? גרת במוצא לא? אתה פעם נתת לי פירות [ממש לא היה זכור לי] ולא אשכח את זה [יתכן באחד הארועים לכבודו, אולי ביום הולדתו השבעים וחמישה] היו כל כך גדולים. אתה רואה שאני עוד פרסר כמו קודם, אוהב דברים טובים.

ההקלטות נערכו בתאריכים 19/6/1970 ; 17/4/1985 ; 10/11/1985 ; 20/11/1985 ; 6/2/1986.

ואתה גר עכשיו ברחובות? [כן] ואשתך עובדת פה בירושלים. אז איך זה היא באה כל יום לירושלים? ומה היה שמה מקודם? באיזה מחלקה במוזיאון? בארכיאולוגיה, זה שייך ל... זה לא קשור עם הממשלה, עם משרד החינוך, עם מה שמו? הוא מנהל של... עובד הרבה במוזיאון רוקפלר מטעם הממשלה, ארכיאולוג. הכל יבוא. היה עכשיו קונגרס, או יהיה קונגרס ארכיאולוגי בין-לאומי בארץ, ארכיאולוגיה של התנ"ך. אז מה שמה איריס? בירן זה דבר אחר אבל המקום שלה זה המוזיאון? טוב, אז עכשיו אני רוצה ממך לשמוע קצת מה אתה עובד, מה אתה באיזה כיוון. אני יודע שאתה אוקיאנוגרף; מרינות שוברי-גלים, אבל לא עושים הרבה. [בנו הרבה מבנים בחוף]. בתחילת ההקלטה: כל כך מוזר לשמוע את הקול בעצמו, כאילו מי שהוא סתם מדבר. ואז אינס הציע לי שתיה ועוגה... "אבל עוגה עם סוכר אתה אוכל? פעם הבאה שתבוא אני גם כן רוצה להכיר את איריס."

הקלטה ראשונה בביתו של פרופ' פיקרד ביום 17/4/1985 בנוכחות בת זוגו

השניה, אינס בדירתה בטלביה

אולי אתה זוכר שגרתי בחוף. אלה שקנו את זה [פרנקה?] היה להם שם אחר, הם באו מלוקסמבורג והם מכרו, עכשיו נמצא אולי פרנקה. הוא עכשיו סידר שמה קצת נגד הגלים. אני לא מכיר אותו כל כך טוב, זה הרבה זמן. בשבילי זה היה תמיד דבר, לא יכולתי להבין שלא עושים מעט נגד זה. איש לבד לא יכול לעשות הכל. הוא אמנם עשה. הוא יוכל בעצמו, הוא די חזק.

אז אני הקמתי הלא גם את המכון וגם את האוניברסיטה – את המחלקה לגיאולוגיה. אז כשהייתי עוד במכון, [אחד] הדברים הראשונים שעשיתי, דברתי עם הממשלה ואמרתי שאתם לא יכולים להשאיר את הנוף בצורה, את כל הזה נופל כל היום בבית ינאי. ואמרתי זה אי אפשר, אני יודע שעושים את זה בחו"ל. הצעתי להם לעשות רשת, וליד הרשת שמים אבנים, כך היה מקובל. אולי היו עושים דבר אחר. אני מסכים שזה המון כסף והמון עבודה. אני ראיתי את זה בעצמי, וראיתי שהכף – ה-cliff הזה מתקרב כל שנה לביתי. עשיתי חשבון, אני אשאר עוד 10 שנים הבית שלנו כבר למטה...

ואני אגיד לך מה אצלי היה בעיקר הסיבה שנפל דוקא על ידי כל כך הרבה, אני הלא עשיתי, שמנו בגן שלנו, היה גן יפה מאד, שמתי צינור בתוך החול, שמה, בקרבת הבריכה הקטנה, שמה הייתי שם את הקרפיונים שהייתי מקבל מקיבוץ על יד חדרה, גן שמואל – כי הבאתי להם את המים, והם פיתחו את כל הבריכות האלה. כסף אני אף פעם לא לקחתי. זה אצלי דבר קדוש, טהור. אז היה לי רשות לקחת מתי שאני

רוצה קרפיונים. אני אז נסעתי לשמה, שמנו כל קרפיון בתוך נייר, חזרתי הביתה והכנסתו לבריקה, והיה לי קרפיונים. אני מספר זאת כי עשינו עוד קונץ אחד, ששמתי את הצינורות האלה ולא אמרתי לאף אחד שיש שם מים, וכשפתחתי את הברז, יצאו מים כמו מעיין קטנצ'יק, ואמרתי כי מצאתי מעיין ובשביל זה גרתי פה. אבל מה שלא חשבתי הלאה שהמים האלה, הצינור הלך לכיוון ה"קליף" הזה. הלא יש שם החמרה והחול והחמרה [הרס], אבל הם לא ידעו מה הסיבה. טוב הוא בא, אני מתאר לי שהוא סידר את זה. [סיפרתי לו את עניין קיר הים] ואז הוא: צריך לעשות כולם, אצל אחד טוב, אצל השני לא טוב. בנתניה, כן.

שמה דווקא איפה שאני גרתי זה כולם פרופסורים מהאוניברסיטה. כשקיבלנו אז מקק"ל את האדמה לפני המלחמה העולמית, נגיד בשנת 1936-7. אף אחד רצה לגור שמה; ובסביבה היה מקום בשביל איזה חקלאות, והלאה, או פרדס. אז וייץ הזקן נתן לנו, כמה פרופסורים; קליגר, ועוד אנשים, לכל אחד שני דונם. זה יופי, יופי היה. אשתי אהובה שהכרת אולי עבדה כל היום בגן, והיה לנו הכל. קבלתי מקיבוץ עין השופט איך קוראים לזה, כל כך יפה, פותח את הגוף - טווס. והיה הכל תרנגולות ומה לא היה לי. אנשים באו מרחוק, ואמרו "פה גר איזה פוריץ". נעבך. והיום מה זה כנגד זה, שאני הולך לכפר ויתקין ורואה את הבתים היפים והגדולים. אבל כך היה אז.

לא רק שנסענו בשבתות. התחיל המלחמה העולמית היינו צריכים לצאת, וכל הבתים לקחו שמה בשביל הצבא האוסטרלי. ובבית שלי קטן אז ישב הקולונל הראשי, אני לא זוכר, אני לא ראיתי אותו. ואנחנו חזרנו לירושלים.

אבל מייד אחרי המלחמה, או יותר נכון שהיה לנו המדינה קראו אותי הלא לתל אביב להתחיל עם הגיאולוגיה של ה-Survey. אז אני ישבתי. הבית שלנו היה רק חדר וחצי מקודם זה לא הולך. בירושלים עוד לא פתחו את האוניברסיטה. היה לנו בהר הצופים את החומר. אז אני צריך על כל פנים חדר לעבודה, ובנינו חדר עבודה. ופתאום במקום הבית הקטן היה לי בית של 'פוריץ'. זה כמו שאומרים, 'פוריץ' [פונה לאינס] שאת יודעת לא מילה עברית, לא מילה באידיש, אולי זה מפולנית של איש עשיר.

אז שנה, שנתים, שלוש, לא מיהרתי עם האוניברסיטה פה בירושלים. כי זה התחיל זה עוד לפני שאתה היית כאן. ביבי [דוד רבינוביץ - ניב] היה בין הראשונים, ביבי היה לפניך בודאי.

נסעתי פעם אחת עם האוטו שלי לירושלים, ואתה זוכר [פונה אלי] איזה נהג שהייתי, כולם זוכרים איזה speeder יותר מ-100 קמ"ש [ואכן זכורות לי מספר נסיעות איתו כנהג - ספידר מסוכן ביותר, אבל מסתבר שיצא מזה בשלום, וכמו שאברהם שפירא נהג לאמר - אף פעם לא הרגתי ולא נהרגתי...]. אבל זה היה אפשרי לעשות את זה [כי] לא היתה הרבה תנועה בדרכים. ואפילו הדרך של נתניה - תל אביב רק התחילו אז לסדר את הכביש. בקיצור, נסעתי לירושלים.

בעך בשנת 1949 נסעתי פעם לממשלה בתל אביב [בקשר לפתיחת המחלקה לגיאולוגיה], זה היה בערך אחרי שגמרנו [את מלחמת העצמאות], אחרי קום המדינה ב-1949. אז ככה ב-1950 האוניברסיטה

ביקשה ממני להתחיל בירושלים עם המכון הגיאולוגי. זה התחיל בבנין ג'נרלי, ואחר כך עברתי לבתים של ה'יוהאניטים', איפה היום הסינמטק, ב'סנט ג'והן. [היה גם מחסן קטן בקומת קרקע בבית ברחוב המלך ג'ורג' דאז – קרן היסוד דהיום].

נכון, הכל התחיל. לא היה לי אסיסטנט אז לקחתי את שולמן אחרי שנה. שהוא קצת לסדר את המכון. א'. הרצאות הכל היה יחד, "או גוט". איזה עבודה, אני בכלל חושב שיותר מחצי עבודת שלי בכיוון מקצוע זה אורגניזציה – לארגן את זה, לארגן באוניברסיטה, לארגן אחרי כן בממשלה, ואתם רובם עוד הייתם בצבא או בפלמ"ח. ביבי, ז'ק.

שלחתי, זה היה עוד לפני המלחמה, שלחתי אז את בן-תור לצרפת ללמוד, ונתתי לו צ'ק מהכיס שלי למען שיוכל ללמוד שמה, והלאה, והלאה. טוב זה תקופה אחרת שאחד עזר לשני. It's much to write about.

הרבה צריך לכתוב על זה. ורק חלק קטן בעצם, עד שהקמתי את המכון והאוניברסיטה, את המכון בממשלה. עד אז עוד הייתי עסוק, מלבד הרצאות או סיורים עם סטודנטים והלאה והלאה. הכנסתי את אבנימלך שיתן פליאונטולוגיה, ואת בן-תור שיתן מינרלוגיה, והלאה. ואז זה התחיל עבודה של קידוח בארץ. כל כפר קטן, כל קיבוץ קטן היה צריך לקבל את המים, זה סיפור לעצמו שאני פעם אספר לך: מה מצאתי, איך מצאתי, מה היו המחשבות והלאה.

אני יכול לחלק את החיים שלי לדבר מדעי טהור עד מלחמת השחרור. [עת] כתבתי את ה-Structure and Evolution of Palestine, וכל זה מה שהיה היסוד, ולכתוב את זה צריך היה להכיר את הארץ. אני לא רציתי להרצות באוניברסיטה, הרבה זמן לא רציתי את זה. [כי אמרתי] איך אני נותן לסטודנטים דוגמא? מאמריקה. אני מסביר להם על הגרנד-קניון או דברים האלה. אבל מאז באמת נתתי את ה'אקצנט' החזק ביותר לחיפוש המים ובכלל להידרולוגיה. כך אני מחלק את זה מאז, ואני פחות כתבתי גם אז; הכל רשימות בספרים שלי. עבודות שלי בים המלח ועבר הירדן. יש לי הרבה חומר מעבר הירדן שאף פעם הדפסתי. רציתי לעשות את זה יחד עם הממאר.

[לשאלתי בקשר לסיור לעקבה ולאנקדוטות הקשורות בסוראמלו] השיב: פרק זה אתה תוכל לספר. סורמלו, הוא עשה ביזנס מזה.

כלומר יותר נכון, קבלתי עבודה מהסוכנות לעבוד בעמק בכיוון למים. רק אחרי שמצאתי את המים לגיניגר.

צד II

[לבקשתי כי יסמר אודות פרומן, סולומוניקה, בלייק, ועוד] – על כל מי שהוא יש מה שהוא לספר. [סתם ולא הוסיף...]. אני נשארתי יחיד, מה זה, חוץ מפרנס [אותו] הכנסתי לעבודה, אני הרגשתי מייד שהוא מתאים. אתה רוצה שנמשיך עוד קצת? איך זה שאתה מבין גרמנית [כנראה אינס דיברה אליו, ואני הבינתי].

[אולי אתה מוכן לספר על הסיור הראשון לעקבה?]

יש לי פה יומן עם תמונת, אתה רוצה לראות את זה? אתה תראה את התמונת, ואז היה איתי אפילו קלנר ששמו עמירן, אולי אני מקווה שיש לי פה, לא דוקא זה. יש לך מזל שספר במקרה אצלי בבית. [מראה לי תצלום מאלבומי מאותו סיור לעקבה]. תראה איזה צעיר הייתי, אה? זה היה סולומוניקה, זה היה אבנימלך The right hand, ופה למטה קראנו אותו אבו קולונדר – זה היה קלנר או עמירן. זה היה זה שבנה את האמפיתאטרון באוניברסיטה – ארכיטקט קורנברג, הוא היה חבר שלי, זו היתה אהובה. כאן The gentleman זה היה רוזוב, רוזוב מתל אביב [אולי רוזוף?]. הוא היה הראשון, רוסי, הראשון שבנה שמה אינדוסטריה בתל אביב. הוא נתן קצת כסף לסיורים. זה היה סורמלו שקראנו לו "ארב איבן ארס" – "ars limited". כמה דברים, זה אפשר אפילו לצלם ולהכניס את זה לספר ולהוציא את זה.

יש לי עוד יומנים. 10/4/36, עמאן. עמאן היה כמעט כפר. 06:40 [על פי הכיתוב בתצלום יצאו מירושלים ליריחו, לגשר אלנבי, שונת נימרין, ועמאן]. גם הגיאומורפולוגיה עניינה אותי. קטרני, זה בדרך למעאן. הסנון של מעאן שם מצאתי נומוליטים שפרסמתי אחר כך במאמר קטן. [מי צילם?]. אני, חלק אחרים. זה היה, אנכי אתה ידע שאני אהבתי לצייר, החתך הזה אפילו אצל בנדר לא מופיע. [פטרה?]. פטרה, בטח, נכנסנו לפטרה. את זה אהבתי מאד. המצוק של מעאן. נכנסנו גם לפטרה. לשאלתי כמה ימים ארך הסיור: כתוב, כתוב בטח, ונשארו [התצלומים] די טוב. פה סולומוניקה רקד עם איזה, יש הלא בין הבדואים ציגיינר, צוענים.

ופה הנה החתכים [תחנת הרכבת של מעאן] הכל חדש אתה רואה את זה. פה נפגשים עם בדואים. אל נקב, זה היה לפני שיורדים לעקבה. לפני שבאים לאזור שלהפריקמבריום. חיסמה – 'נוביאן סנדסטון'. שם ראיתי גם את הקונטקט בין הפריקמבריום בין הנוביאן פעם ראשונה. והנה אתה רואה – הנה הנוביאן. Greatest unconformity – wonderful.

[האם נכנסתם בעקבה אל המושל? מה זה מושל, זה היה כפר. אתה רואה פה את bay של עקבה. [הייתם בואדי מצרי, אום רשרש?]. – כן לא היה צריך ויזה. באום רשרש היה פולי, היה גבול מצרים. צלום זה אני חושב שזה סולומוניקה, יכול להיות שזה אנוכי.

זה לא שלי, זה מ'אמריקן קולוני', קניתי שם את זה. הלא באמריקן קולוני על יד שער יפו היה חנות של אמריקן קולוני. זה Playa, כל זה למורפולוגיה. קראתי בעתון, לא ראיתי, אבל פה ראיתי את זה פעם ראשונה.

[האם נסעתם חזרה דרך כונתילה?]. נכון, כן, כן, כן.

ב'36' כשבאנו לבאר שבע, ערב המהומות, בדיוק עקב המהומות, היה לנו עוד מזל. כבר ראינו את הפנים של הערבים שהסתכלו עלינו.

יש לי עוד דברים שמעניין בכיוון זה.

פה אתה רואה אותנו, מובן עוד פעם שהיינו בחזרה. פה אתה רואה את אבנימלך, סולומוניקה, מיסטר בן-תור, זה באוניברסיטה, אז שלחתי אותו לצרפת ללמוד. לעשות שם את הדוקטורט, Ecole Giome.

יש לי אבל עוד דבר. לא כל כך יפה מסודר שאני ורייפנברג, לפני פתיחת האוניברסיטה שהיתה הלא בפסח. שבוע לפני זה עשינו סיור, רייפנברג, ועוד אחד ואנכי מפה לחברון, מחברון למסדה, הכל ברגל, ממסדה לסדום, מסדום לדימונה, מדימונה לבאר שבע, ברגל. בפעם הראשונה אני בכלל ראיתי, שנה אחרי שבאתי ארצה, שראיתי בפעם הראשונה קצת 'קמטים', וקבלתי רושם.

שלם לא היה בסיור הזה, הוא היה מורה הרי פה בבית הספר, והוא רצה לפתח את הגיאוגרפיה, והיה קצת 'טנשן' בינו ובין קלנר, ככה 'טנשן' בין יהודים. על זה כמעט לא כדאי לכתוב, יכולתי לכתוב רומן על הדברים האלה. How to behave.

אני יכול לספר לך פעם אחרת, כדאי אולי שתעשה העתקה קזורקס של זה, אני לא מצאתי, אם תיתן לי את זה. אני דיברתי גם פה פעם על האהבה שלי בחברת גיאולוגים, בסיור שנתי שמה למטה בשראם א-שיח'. שמה דיברתי, אולי לא כל כך 'ממואר'.

מצויין שאתה התחלת בזה, כי אני רוצה לעשות את זה, אני רק אגמור עכשיו את העבודה של יורא, סטריגרפיה לגמרי, ואז יהיה לי זמן [עשה זאת עם פרנסיס הירש מהמכון הגיאולוגי], ואז אנחנו נמשיך, אולי עוד בחודש יולי או דבר כזה. ביוני רוצים לעשות לי איזה, ליובל ה-85. איסר ועוד אנשים מהמים רוצים חעשות טרסק כזה, ואז אני בטח אדבר גם כן ובטח תוכל לשמוע, כן זה יפה מאד.

לא, אני מודה לך, שבאמת כששמעתי שאתה מעוניין זה די חשוב. אני לא מדבר על עצמי כשבן אדם שבאמת הקים מאפס הכל, אלא זה נותן רקע איך הארץ, איך היו צריכים לעשות את זה, שהקמנו את הצבא, שהקמנו את הצי, הייתי צריך להקים גיאולוגיה בארץ.

לא נשכח שלא היו סטודנטים לגיאולוגיה באירופה. יהודים, מה למדו היהודים, או רופא, עורך דין, אבל מעט מאד למדו קצת בוטניקה, כימיה כן, בטח, אבל גיאולוגיה לא. זה גם כן סיפור לעצמו איך אני הגעתי לגיאולוגיה כל זה אני אספר לך. גם כן זה נותן, כי אני באתי משטטל בתור ציוני, אלא מסביבה בעצם של אזימילנטים, מלבד שעד גיל 8-10 שגרנו בכפר בקרבת – שם הכפר באמן [?] קיבלתי חינוך דתי אורתודוכסי מאד, ורק שבאנו העירה ירד זה, אבל אני מגיל 15 באתי לציונות, לבד, בלי שעזרו לי במחשבה.

כן שלחו לתלמידים בגימנזיה, וב'היי סקול' – 'היי שול' מהארגון הציוני, השטודנטים הגרמנים שלחו מאמר של מאכס ברוד הידוע עלף Jewry and nationalism = juden und Natzionalism, ושמה מצאתי בדיוק המחשבות. אז ידעתי שאני יהודי לאומי, ומשמה הדרך לציונות זה לא היה רחוק. הקמתי את ה'בלאו וויס' בגרמניה הדרומית, גם בשווייץ, גם בסן גאלן, יש פה עוד, "ווי הייסטר?" [שואל את אינס], זה שנפגשנו בסן גאלן, משפחה מירלמאן, בסן גאלן גם כן בשווייץ שמה היה קהילה יהודית, חלק, כולם אסימילנטים. על כל פנים ממוצא שווייצרית ממש, וחלק שבאו מהמזרח, 'אוסט יודן', ומובן אני לקחתי את הילדים של האוסט יודן והקמתי את הבלאו וויס. הקמתי את הבלאו וויס בקונשטט, וקראו אותי בוגד. ואיך שלמדנו, הרי לא קיבלנו חנוך ממש ציוני יהודי. קניתי אז ספר של שירים שהוציאו הארגון הציוני של השטודנטים עם השירים, אפילו ביידיש. עוד היום אני ... ולמדנו את זה על פסנתר, למדנו אפילו את ה'תקוה'. כל זה בעצמנו. במקרה

היה באותו ארגון בקונשטנט, יהודי ממזרח, ה'זייגרמאכר' שהוא למד לנו קצת מה זה, את השעור שביידיש, הער נורדומיידן[?]: שיינה מיידלע, ואס וויל איך טין, etc. etc. קצת יידיש וככה נו, היה ברור שהקו שלי ... שהקים ת יסוד האוניברסיטה ב'גריי היל' או ב'גריי האוז'. אני ידעתי מה רציתי. אני יהיה מרצה בעתיד. [שאלתיו מה היה מקצועו של אביו]: האבא היה סוחר. הוא היה בארץ רק פעם אחת ביום החתונה, so much to say. לא, האבא היה שבע רצון. בשביל אבא לא היה שאלה ציונית. הוא אמר תמיד: ילדים צריכים לצאת החוצה, לעזוב את הארץ לעולם הגדול.

אימי, שהיתה לה נטיה לציונות, בכל זאת ששמעה שהבן הולך. יש לי, אני אראה לך פעם, עכשיו באנגלית, המכתב שכתבו להורי מפלורנץ, שהייתי שם אסיסטנט חצי שנה אחרי הדוקטורט, אתה תראה את זה פעם. כתוב די ברור. אני עוד מעט עוזב את איטליה למרות היופי של איטליה ועולה ארצה. ומה שקרה שעליתי ארצה, על אניה שנפגשתי עם ביאליק, ועם רופין, יש גם סיפור שלם.

[לשאלתי]. פיקרד זה שם צרפתי שבא מפיקרדי, והם, לפי מה שיודעים, עזבו את האזור של פיקרדי לאלזס, לגרמניה הדרומית ולשווייץ יחד עם ההוגנוטים. ושמרו את השם כמו אצל כל היהודים, שמרו את השם מאיפה שהם באו. אז יתכן שיש לי קצת גם דם ספרדי. אני לא יודע. אימי, ליזבט היתה היידישע מאמע כמו שפעם מגליציה – שם משפחתה היה וולף. עכשיו היתה קוזינה שלי מאותה משפחה. יא.

I could go on for ever

[מתי ניפגש שוב?]

אני באמת הייתי רוצה שאני גומר יורא]. אני אגיד לך מה אפשר לעשות, שיעשו את היום הולדת שלי, שם גם אני אדבר ואתה תשמע בודאי. אתה תיתן לי את הכתובת והטלפון, וברגע שאני מרגיש יותר פנוי אז אנחנו נמשיך. אז אני אראה לך תמונות.

אינס: אני חושבת עוד מה שהוא חשוב מאד. מכל החומר מה יש לך, צריך לעשות סדר. פיקרד: אני כבר אסדר את זה. כאן נגמר הטייפ.

10/11/1985 בבית האקדמיה למדעים

I 71

"כפי שאמרתי לא פעם ואולי גם הזכרתי את זה באחת הישיבות עם הקולגים שלי, כאשר באתי על האוניה במחלקה הרביעית, מה שקראו "צווישן דק" בזמנו, שהיה רופין וגם ביאליק. וכאשר אמרתי, הצגתי עצמי ואמרתי אני גיאולוג ורופין שואל אותי מה אתה רוצה בפלשתינה, אמרתי אני רוצה למצוא לכם מים בעמק. כי בזמנו כבר קנו את הקרקעות של העמק והכל היה כבר בעתונים שיתחילו בהתישבות בעמק. רופין אמר לי, כנראה הוא חשב על הצעיר הזה מה הוא יוכל לתת לנו ואמר: "יש לנו מספיק מים בעמק". לא הבנתי אותו, כי

בלי להכיר את הארץ ידענו שמים הדבר העיקרי. נו, רק אחר כך הבנתי מה אחרי כל ההשקפה הנגטיבית. היה ויכוח אידאולוגי וממשי בין רופין ובין סוסקין. רופין וולקנסקי – אחר כך וולקני – היו בעד מה שקראו 'התישבות אקסטנסיונית', בלומר הכל תלוי בגשם ובעיקר חיטה. לא חשבו על דבר אחר. סוסקין אמר: "אם אנחנו רוצים שחלוצים ובכלל האנשים כאן יחיו אז מספיק 10 דונם אינטנסיבי. לא רק חיטה אלא גם ירקות והכל מה שצריך למשק קטן אבל מספיק בשביל הפרנסה. רופין בכלל היה באותה תקופה במצב לא נוח, כי מלבד השאלה של קולוניזציה אקסטנסיונית או אינטנסיבית, היו גם המחשבות הכלליות שארץ ישראל צריכה, שלא יכולים בארץ ישראל לחיות בלי התישבות או בלי יחס עדתי עם הערבים בסביבה, וכו' וכו'. כבר הופיעה אז בעיית 'ברית שלום' וכל מה שאנו יודעים, ואני רוצה להגיד לכם כאשר הבאתי אחרי שנה את המחקר שלי בעמק יזרעאל, והעבודה שקבלתי בשביל 5 לירות לחודש בזמנו, קבלתי לא ע"י רופין אלא ע"י גרנות-גרנובסקי, שחשב מה יכול הצעיר הזה. נותנים לו איזה 5 לירות לחודש למשך חצי שנה.

כשבאתי לרופין והבאתי לו את הדו"ח ורק אמרתי: "אני מוסר לך את הדו"ח", אז הוא אמר לי בגרמנית: "איש הופה זי וור מיט נישט בטריגן" – "I hope you will not lie" – אולי 'בטריגן' פרושו 'הונאה'.

על כל פנים יצאתי מהחדר לגמרי אנוש ובמצב רוח לא כל כך טוב, זה ברור, זה היה במשרד שנקרא אז 'ההנהלה הציונית', עוד לא קיבל כל שם אחר. כדאי אולי לראות מה זה, עם גיאולוג בעל נסיון רב יותר להתחיל בשטח כמו העמק בלי מפה גיאולוגית, בלי אפילו מפה גיאוגרפית מתאימה. כל המפות היו אז של Palestine Exploration Fund, שהיו שמה ואדיות וישובים ערביים, בעיקר מה שקשור לארכיאולוגיה. ואני התחלתי בעמק במרחביה.

במרחביה שהיה אז הקיבוץ בין הראשונים, זה הראשון יחד עם דגניה בהיסטוריה של הקיבוצים. והיה גם מושב. במושב היה גר רוסי. אני גרתי אצלו, כמובן זה היה מן צריף ולא אשכח שבתוך הבית היה סממאר עצום, והם שמו כל הזמן תה מהסממאר. תה כמעט אין, אבל על כל פנים מים חמים היו. אך לפני שקיבלתי את החדר בתוך הצריף גרתי בתחילה אצל פונדק שהיה שייך לאיזה יידענע בשם ינטה ליי. יינטה ליי רואה פה צעיר שהולך כל בוקר עם פטיש ורוקשק וחוזר הביתה ושם על איזה ארגז (כמעט שלא היה לנו שולחן) סלעים שהוא אסף. היא שואלת את הסביבה שמה, למה אתם קוראים אותו ד"ר, ד"ר פיקרד. אזי הם סיפרו לה, הסבירו לה שהוא גיאולוג העושה מחקר. אינני יודע אם הם ידעו שזה היה בשביל מים או לא מים, על כל פנים הסבירו לה כל מני דברים והיא עשתה עצמה כאילו מבינה ואמרה: "אזוי, הדוקטור פון דר ארד". משפט שיהיה בעתיד אם אכתוב בכלל את הממארים [נראה לי כי ההקלטות הן הן אשר דחפו אותו מאוחר יותר לכתוב את ספרו – יומניו -]. הנושם[?] עם הממארים – הדוקטור פון דר ארדה. איך התחלתי. תתארו לכם על המפה כתוב נבי דחי, ועל המפה הגרמנית היה כתוב 'דר קליינה חרמון', מכיון שמסתכלים הוא נראה קטן לעומת החרמון. אני מתחיל לעבוד, עובר הולך דרך ואדי מעלה עד הפסגה ועושה לי 'חתך גיאולוגי' מה שאומרים. אבל לא ידעתי מהם הסלעים עד שבאמצע מצאתי נומוליטים. ידעתי שאני

באיאוקן או 'איאוצן'. אני רק אסביר איזה קושי היה לי לעבוד. הכל הלכתי ברגל, לבד לגמרי, ולמעלה לבטח עוד ישבו ערבים ואמרו לי אפילו: "תזהר מערבים הם הומוסקסואלים." כדאי לך שיהיה לך שפם ובאמת על פי כן בהתחלה היה לי עוד שפם קטן, איזה 'שפיצבד' כזה. כשכתבתי לגברת אחת אהובה בת ילון, שהיתה אחרי כן אשתי, שיש לי שפם אז היא כתבה: "קשה לתאר את ישו עם רוקשק על הגב." אלה דברים קטנים אותם אני זוכר היטב את הקשיים הענקיים.

אחר כך שעבדתי, תמיד חיפשתי מפה, כמו בגניגר. כשקנו את גניגר שנה לפני כן (חנקין רכש את הקרקעות), היתה מפה קטנה שמהנדס עשה בשעת הקניה וזה עזר לי גם כן. אני לקחתי את זה ושמתי בצבע את הפורמציות הגיאולוגיות. בינתיים כבר שמה ראיתי באזור נצרת, זה צריך להיות מה שקראו 'קרטיקון תחתון' לא ידעתי להבדיל בדיוק בין טורון או קנומן. אבל בכל זאת הסתכלתי לפעמים במחקר של בלנקנהורן. היו כמה עבודות שלו, לא על העמק כמובן, אלא בעיקר על סביבת ירושלים. אחרי כן גם שלם חידש בעבודת הדוקטור שלו באזור. הכרתי אותו וגם את העבודה שלו מפלורנץ שם היינו יחד, לפני עלייתי ארצה. נדמה לי שהיה סברה, אינני יודע אם נולד בסלונקי אבל בכל זאת בא כילד הנה [לבדוק בביוגרפיה שלו ולהוסיף]. אני גם כן אחרי זה עשיתי חתך בשביל הסטודנטים שלי שאתם זוכרים. בקיצור הענין היה די פרימיטיבי, גם בתור בן אדם שהולך ברגל לבד והכל מוכרח לעשות בעצמו כולל הכתיבה. יש לי ברוך השם היומנים. מאז עשיתי הכל בעצמי כי לא כל הוודיות של P.E.F. היו מסומנים, וככה מה שהיה די אולי גורלי.

שגרתי לא רק במרחביה, אלא, כבר רחוק, בגניגר, או עוד יותר אז עבדתי גם בנהלל. גרתי באוהלים, ברור, וכן ישבתי עם אחד החלוצים בלילה והוא קרא. די מעניין בשביל התקופה ההיא; בתוך האהל יושב וקורא, קורא למשל ספר של גנדי, של רבינדרנט טגורה. בשבילי היה הכל חדש והשפיע עלי מאוד. עד היום אני חובב של הקיבוץ ושל הרוח של הקיבוץ, חבל שלא קיים כמו שהיה פעם. אני חושב שלא היינו בונים את הארץ בלי הקיבוצים, די ברור לי.

עכשיו אני יושב באהל וקורא גם כן קצת (ואור כמעט שלא היה) ואלה היו החברים הראשונים שלי. והמפה הזאת עשיתי, נגיד הסקץ' הזה, לא היה המפה הגיאולוגית. כבר אז אמרתי לו לחלוץ הזה: אני חושב שאנחנו יכולים למצוא מים אצלכם, והיה לי כבר 'ראש' המקום. אבל מכיוון שהייתי חדש בכלל בלי נסיון, זה עבר שנים רבות עד שבשנת 1939 מצאנו את המים. זה ספור אחר, ספור גם כן מאד דרמאטי, מאד דרמאטי.

וכך, הלכתי ממקום למקום לנצרת, כשגרתי אצל גרמני אחד שהיה שמה, כי דברתי גרמנית כי זה לא היה כל כך ידוע. הם הכירו את היהודים שהתחילו בעמקוכולם לא דברו גרמנית כמו שאני דברתי, אפילו עם הדיאלקט שלהם השוואבית. אבל בשבילי היה נוח להיות פעם אחת ופעמים בנצרת שמה קבלתי אוכל רגיל ממטבח אימי, ברור, בבודנזה. כי האוכל שיצאתי בבוקר היה כוס תה, תה די חלד, חתיכת לחם, והאסון היה (מה היה עוד?) היו עוד זיתים. בהתחלה לא אהבתי את הזיתים, זה דבר חדש, זה היה מר וטעם מוזר, רק שברוך השם מיום בהיר אהבתי את זה, והאוכל שלי היה באמת פשוט. רק פעם אחת הם קנו להם מעט בשר

בשבילי, זה היה בערב שבת או שבת. אבל אני מוכרח להגיד, אלה היו הימים היפים ביותר בחיי. זה היה בחורף בין 1924 ל-1925.

אני חזרתי כמובן לירושלים. הייתי עוד כמה חודשים שמה. אז היתה אפשרות לחיות בשנים שלוש לירות לחודש ובכלל לא היו דרישות. ידענו כי אנו צריכים להיות שבעי רצון שבכלל יש מה לאכול. לא אשכח, כי אני אכלן ואוהב אוכל. עד היום אני רק זוכר שהיה בירושלים איזה מן פונדק שכזה, בקרבת הדואר הישן, זה היה מול ברקליס בנק דאז. היה שם יהודי משונה מאד, שם קבלנו ביום שישי בבוקר בעבור פרוטות אוכל של כבד של עופות בזיל הזול, שלוש, ארבע, חמש בתוך הארוחה. בשביל צעיר שיש לו תיאבון ושרוצה לאכול. והלאה, גם זה לא אשכח. מאחר שאי אפשר היה לאכול במקום אחר, חוץ מאיזה מקום ששמו היה 'רסטורנט סן רמו'. בסן רמו קיבלתי מה שקראו אז 'ווינר שניצל' אבל זה היה כמו סוליה. בקיצור, הלכנו לעיר העתיקה. מעט אנשים היו אז מהארגון הציוני הגרמני שלי – 'קאופר'? או 'בלאו וויס'. היו מעט אנשים ואכלנו בעיר העתיקה. כמובן שלאורך זמן היתה לי דיזינטריה ואמבות, ואפשר לאמר שעד שנת 1933 היה לי בלי סוף דיזינטריה.

אחרי כן עם דיברטרה ("Dubertret"). כשנסעתי לאלפו ובעל-בק וכן הלאה (ואכלנו כמובן...) צריך לאכול איזה דבר, וקבלנו מה שהיה 'שלשול'. זה בכלל לא המלה הנכונה בשביל מה שהיה אז ידוע כדיזינטריה. עד שביום בהיר, כנראה בשנת 1936, אני לא זוכר במדויק, כשרחמילביץ, הפרופסור בעתיד וכן גם חברי, נתן לי 'אמיטין', איזה דבר חדש לגמרי, ואז הבראתי מהמחלה. כמובן שהיתה לי גם קצת צהבת כמו שצריך. זה היה אחרי הדיזינטריה כשקיבלתי מלריה. זה היה שעבדתי בבית שאן בשנת 1929. זה היה המשך העבודה שקבלתי מהסוכנות לערך בשנת 1927. שנה שנתים אחרי זה קבלתי את המחלה. מה אומר, לקחנו את כל זה בתור 'מחלות ילדים', זה היה שייך לתקופה. חולה במלריה, בדיזינטריה, חולה במחלה שמקבלים אינסקטים האלה – "ברחש זה לא כלום לעומתם" – היה לה שם אחר, ורבים חלו בה. בקיצור אני יכול לאמר כי זה היה היפה בחיי, אם כי הכי קשה מהבחינה הפיזית, כי אני בא מבית בורגני כמו שהיה אז. החיים של הארץ היו כאלה שכל מי שבא התישב ליד השולחן והוזמן לאכול, או אף ישן באותו בית. כידוע בתי מלון לא היו אז באזור.

כשבאתי לחיפה, גם כן לפעמים לקבל איזה אוכל יותר טוב, היה רק מלון אחד שאפשר היה לקבל דבר מה לאכול. לישון ישנו גם כן ששם. זה סיפור ארוך מאד, לא אחד בודד בחדר אלא שישה שבעה שאתה לא מכיר. אבל הרוח היתה הרוח הקומונלית (לא קומוניסטית!) וזה השפיע עלי במכתבי הביתה. גם השפעת החסידים, שם פגשתי בהם בפעם הראשונה. הם היו שם בקרבת כפר חסידים, היו שם באזור שעולים מהכפר, וגרו בצריפים. החסידות גם כן עשו עלי רושם כביר. הכרתי את זה בספרות של בובר או דברים דומים. איך הם היו רוקדים ושמחים במוצאי שבת. בקיצור, עולם חדש, עולם שמשך אותי מאד. ובאותו זמן הייתי קם בבקר בשעה 5, חם אז מאד באיזור חיפה למשל באוגוסט, והתחלתי לעבוד. לפעמים עם הדיזינטריה ולפעמים בלי הדיזינטריה. לא יכפת היה לי כלל, והיה לי טוב לגמרי. זה מה שקראו בגרמנית 'אאופבאו' – בנין, לבנות

את הארץ. צריכים להבין עד כמה שהיה כואב לי לראות כמה הרוח ירדה. לא ההתפתחות, היא היתה ענקית; אבל הרוח, בכל אזור ובכל כיוון התחיל כבר אז, והתופעה התחזקה עם קום המדינה. כבר אז התחילו האינטריגות – איך שלא נתנו לי לעבוד בנגב. אינני רוצה להכנס לנושא מי היה אחראי לכל זה. לאנשים שנתנו הכל על מנת שיוכלו לחיות ולהתפתח, שנתנו להם צ'ק או כסף על מנת שיוכלו ללמוד בחו"ל, לכל זה הייתי קורא a dark chapter, זה לא היה קל. [המכיר את המערכת דאז, של 'שלושת הגדולים' מורינו ורבינו באוניברסיטה (ללא עקיבא פרומן, סלומניקה, שלם, או שיפטן – מראשי הגיאולוגיה הישראלית) יכול בנקל להבין שלא היה זה אבנימלך אשר שם וטו על אי שיתוף פיקרד במחקרי הנגב בשנותיה הראשונות של המדינה].

פה היה דבר אחר, כמו ברבולוציה הרוסית שכולם בהתחלה חשבו, עכשיו חיים חדשים. חושבים על נפש בן האדם, על חופש בן האדם, ובעצם אתה רואה מה קרה. מי שיכתוב פעם, ודאי האנטי-קומוניסטים כתבו לא על טרוצקי, ולא על אלה שהתחילו את ה- Red Army לבנות את רוסיה ולהקים מחדש המשטר. אם אתה רואה כמה אינטריגות היו שמה, ואצלנו זה רק דבר קטנצ'יק לעומת מה שהיה ברוסיה. והיום אני מסתכל על כל האינטריגות שהיו פה, זה דבר קטן בהשוואה.

כל זה מביא מחדש את השאלה הפילוסופית מה זה צדק? מה זה צדק שהורסים בן אדם מפני שיש לו דעה אחרת, או מפני שהוא יהודי כמו בתקופת היטלר. או אם הוא מפחד כמו סטלין שהיו איזה חברים הכי קרובים שלו שאולי יתפסו את מקומו – או מה שהוא אחר. כל החולשות של בן אדם הן שהביאו לאותם מעשים. ואז שואלים היכן הצדק. אין זה מספיק לאמר "יש אלוהים" – ואז מייד יש אלוהים. נכון שיש אלוהים. לא אותו איש עם זקן, אלא בלי ספק יש דבר שאנחנו לא יכולים לברר, למשל איך בנוי גוף האדם, או איך העולם כיום – זה אנחנו רואים על ידי כיבוש האטמוספירה. העולם האסטרונאוטי זה דבר אחר, אין לי מילה בשביל זה. אני לא קורא את זה 'got' כמו בגרמנית, אלא אני קורא 'גטליש' – זה קיים.

על כל פנים אני רוצה לסגור את השיחה הזאת בזה זאת השנים האלה משנת 1924 עד התחלת המלחמה העולמית השניה ואחרי כן עד קום המדינה, אלה היו השנים הכי יפות של חיי. אני יודע שזה קשור בכך שהייתי צעיר, וכצעיר לא איכפת לו. עליתי על הרים, כפי שאתם יודעים, כתלמידים שלי, כמו אייל, וזה היום לא כל כך קל [היה אז בן 85], אבל אני עוד ממשיך בתנועה ספורטיבית.

אינני זוכר שמו של הגר-צדק במרחביה המושב. היתה שם גם החלה של בלומנפלד, שהוא עצמו לא עבד בשה. הוא היה ציוני מרוסיה, בעל הון, ועשה שם וקנה איזה בית ועשה שם איזה farm מזה.

הקברה שהיתה לי במרחביה היתה פחות מהמושב, אלא מובן, מהקיבוץ. וכדאי גם לספר על הקיבוץ איזה דבר. היתה שם בחורה מפולניה, סימפטית, די יפה. תמיד כידוע היתה לי איזה שהיא ידיעה ב'מין החזק', כי אני חלש הלא. היא סיפרה לי כי בחדרים (אז הגברים והבחורות עוד לא היו באותו החדר יחד, ועוד לא התחתנו, היו צעירים לגמרי). נדמה לי מ'שומר', לא מ'שומר הצעיר'. גולדה מאיר היתה שם אבל לא בזמן שלי. יתכן 'הפועל הצעיר' – השפעה של הפועל הצעיר. אני גם כן הייתי בפועל הצעיר כשהייתי בגרמניה. היא

רצתה קצת לעשות אסתטיקה בחדר, ושמה להם באיזה כוס, או באיזה מן דבר דומה לזה, פרחים. וכל בוקר היא רואה את הפרחים לפני הדלת. זרקו אותם. היא שאלה ואמרו: למה לנו, זה מפריע. המחשבה כמו היום שאני פה בירושלים קונה בכל פנה פרחים, זה היה לא מקובל, זה היה כל כך פשוט ופרימיטיבי הכל, רק למען שנוכל לחיות ולבנות.

כן, כל אלה דברים חוזרים עכשיו. רשמתי ודאי עוד דברים שהתחילו לבנות את עפולה. כשבאתי ארצה בכלל לא היתה עפולה. אלא רק בתוך בנין הרכבת מחיפה לצמח. המנהל היה גם איש הדואר, והוא קיבל את המכתבים בשביל הקיבוצים והמושבים בקרבה. אותו מנהל היה אחר כך מנהל הדואר בירושלים. שכחתי שמו, אבל לא היה שום דבר, היו קצת ערבים, אבל אחר כך הם היו מוכרחים לעזוב. זה היה הדבר הראשון שנתן לי לחשוב על בעיית שני העמים. הם היו צריכים לעזור לי כי התחלנו בעפולה. הם חשבו שזו עיר גדולה עם אופרה, ופאסמן ואלה, והייתי צריך למצוא להם מים אש רק כמו בגניגר רק באלוביום קדחו, כי לא היו מכונות מתאימות. אם אמרתי שצריך ללכת להרים – חשבו מה הצעיר הזה יכול לתת לנו.

זה מעט מאוד מהתקופה של העמק, אז הדוקטור פון דר ארד עם רוקשק ושפיץ ביד כזה, היה גם נדמה

לי מטעם האמריקאים, קראו לזה כפר ילדים ושם היה גֶפְנֶר.

סוף צד א'

10/11/1985 – II צד

שבוע לפני

6/2/1986

חזרתי מאנגליה בדיוק ב- 14 ליולי, ובהתחלה באתי לפריס. 14 ליולי זה יום העצמאות, והנה ההבדל שהיה בין אנגליה השקיטה והקונסרבטיבית זו שאפילו בשבת ויום ראשון אף אחד לא היה בלונדון, ואני מסכן לא ידעתי מה לעשות, ובאתי פתאום לפריס ב- 14 ליולי, עיר מליאת שמחה, תנועה, צבע, ריקודים ברחוב, שותים, בקיצור הבדל עצום.

באותה עת היה בפריס יובל ה- 50 או ה- 100 של יסוד החברה הגיאולוגית הצרפתית. אני היום היחיד אולי שיכול לזכור את זה כי אולי כולם מתו בינתיים... הייתי מובן מושפע מאד מובן מההרצאה של פרופ'.... (לא טרמייה), אחד הגיאולוגים המוליכים של צרפת, והוא דיבר כה יפה על ההתפתחות הגיאולוגית, על הקשר שבין האדם, האדמה, הארץ, בין אפילו האסטרונומיה והאנושות, דבר שיצא בשלושה כרכים לאחר מכן.

מלבד ההרצאות האלה נוצר גם קשר עם העולם הגיאולוגי הרחב, שבאו אז ליום השנה של החברה. שוב זוכר אני היטב שהצגתי בפני אנשים את פרופ' אופנהיים מברלין, אשר אחר כך קיבלתי את האוסף שלו עבור המחלקה, כי היה ידוע בתור הפליאונטולוג של הטרציר. פרסום בין לאומי היה לו. זה נתן לי על כל פנים מן חשק לא רק לגיאולוגיה של ארץ ישראל אלא בכלל לכתוב חיבור עם כל מיני נושאים כלליים, רחבים ורגיונליים, אפשר לאמר סופר-רגיונליים. והנה מאז באה המחשבה לכתוב לא רק מה שעשיתי מקודם על מדבר יהודה או איזה חלק אחר של הארץ, אלא להכנס יותר לבעיות הרחבות הבין-לאומיות אם אפשר להגיד. הנה התחיל החשק שלי לתת הרצאות, כי מקודם לא היה לי ידע מספיק ידע של הארץ בעצמה למען למסור את זה לקהל הגיאולוגים. אז בכלל לא היו גיאולוגים, אלא היו אנשים ממדעי הטבע והם היו צריכים לשמוע הרצאות גיאולוגיות-כלליות בתור מקצוע משני כי לא היה מקצוע משני למתמטיקונים ולבקטריוולוגים או לדברים האלה. ואז בא המגע עם דיברטרה (Dubertret) שכתב לי כי רוצה להכיר אותי. אני באמת נסעתי איתו בתחילת שנות שלושים ללבנון ולסוריה והוא הראה לי את העבודה שלאחר מכן הדפיס בשנת 1933 או – לא זכור לי בדיוק מתי. זה 'פתח לי את העיניים', גם של המבנה וגם של הסטרטיגרפיה בעיקר של היורא וברור של הקרטיקון. הוא היה איש מאד מעניין, בעצמו היה מהנדס ולא כל כך גיאולוג. בזמנו הם, האינג'ינרים למדו [גם] גיאולוגיה בצרפת. מובן שהיו לו כל המומחים בפליאונטולוגיה ובמינרלוגיה בצרפת. זה לא היה כמוני שבכלל לא היה לי עם מי לדבר, לשאול ולעזור לי בשאלות. הוא היה [גר] עם אחותו, היא היתה פיאניסטית טובה מאד, והיה חי בבירות. הוא לקח 'שקל' (=שועל) [לביתו] במקום כלב, והיה לו בבית ריח עצום מהשועלים שלו. אבל הוא היה מאד רחב [לב]. לקחתי אליו גם אז את אבנימלך שהיה אז לבורנט שהוא קצת יראה. הוא כתב אחרי כן (כי הוא אהב לכתוב דברים פופולריים) הוא כתב מאמרים ב'הארץ' שעדיין ברשותי. בעצמו אז עדיין לא היה גיאולוג, ידע קצת מעט פליאונטולוגיה, אבל בשבילו היה יותר חשוב העניין הז'ורנליסטי בראש מאשר הגיאולוגיה באותה עת. כי רק אחרי כן סידרתי ועמדתי על כך שיסע לצרפת

ללמוד ולעשות דוקטורט. דוקטורטים אצלנו בכלל לא קבלו עדיין, וגם גיאולוגיה כמקצוע [ראשי] לא היה. יש לי מובן כל הדוקומנטים מאז.

וזה נתן לי את החשק להכנס יותר לגיאולוגיה של הסביבה, של הלבנט. אז קיבלו קבוצה קטנה של סטודנטים באותם ימים, וזואולוג אחד, קבלו בפעם הראשונה את הקורס לגיאולוגיה של העולם. כי חשבתי שבשבילם (אל תשכחו שבזמנו עוד לא היה הפיצול של המדע). מה היתה בוטניקה למשל, בעיקר גיאובוטניקה – להכיר את הצמחים. ואותו הדבר בזואולוגיה של בודנהיימר ואחרים. היה צריך שיבינו את הגיאוגרפיה של הצמחים או של בעלי החיים, שיכירו את העולם, את הבסיס הגיאולוגי. על הטקטוניקה של הפלטות, זה היה רחוק רחוק אז, אף על פי שווגנר הוציא כבר את עבודותיו. בשנים '30 עד '33 הכינתי לאט לאט את ההרצאות וגם את הסיוורים. היה לי עוד מזל שב- '33 יכולתי לנסוע, עם הבוטנאי אייג, שהוא גם כן התחיל להיות מעוניין בגיאולוגיה כיסוד הצמח או של האדמה. דברנו הרבה על טרה רוסה; רייפנברג כבר עבד אז על הדוקטורט שלו בכיוון זה, והבעיה של הטרסה-רוסה חשובה מאד כאן בארץ המדיטרנית שלנו.

ואני עוד לא נכנסתי כל כך לשאלות של מי תהום. כי לא נשכח כי אז היה 'שולט' בארץ הגיאולוג האנגלי בלייק (Blake), וכפי שאמרתי כבר, בהתחלה המוסדות או אנשים מהמוסדות לא חשבו הרבה על הצעיר הזה שבעצם זה עתה הגיע מהאוניברסיטה ועוד אין לו ניסיון ורוב עבודות של 'אכספרט' שאלו את בלייק. כי לבלייק היתה איזו תיאוריה משונה שלא קבלתיה מתחילה, לקדוח לא יותר עמוק מאשר מפלס הים התיכון. לפי מחשבה כללית שלו שאינני יודע מאיפה קיבל אותה. גם לאנגלים אחרים היו דעות דומות לזה, שאסור לקדוח יותר עמוק מאשר על בסיס מפלס ים תיכון. אני כבר אז התנגדתי באופן פנימי מובן למחשבה זו, כי אם אכן כך הדבר, למה המעיינות של עין חרוד הם מתחת למפלס? ופשחה עוד יותר, ודברים כאלה. אלה הם מובן אידאות שהתפתחו אצלי משך הזמן, אם כי הם המשיכו לקדוח באלוביום בעיקר. גם בלייק לא היה כל כך בעד קידוח בהרים עד כמה ששאלו אותו. אני זוכר אפילו שנסעתי פעם אחת איתו, [עם] פסקן שהקים את עפולה ורציתי להגיד לו את המחשבה שלי; ולמה למשל לא קודחים יותר בבזלת, כי סוף סוף יש גם בזלת נקבובית. בקיצור היה הבדל בגיל בינו בן 60 אולי, וביני בן 30. אז הביאו לא להשקפה משותפת, או תוצאות משותפות אבל זה לא חשוב. הוא היה איש יפה כבן אדם, היה גם ציוני. הוא באמת היה היחיד או אחד מהמעטים שבין האנגלים שעמד על זה שהצהרת בלפור צריכים להקים, ולסדר ולעזור. עוד לא דברו אז על מדינה, על כל פנים הוא היה pro-Jewish בלי ספק. אם כי הרבה קונטקט לא היה לי איתו. היה לו איזה אסיסטנט, לא אסיסטנט אלא מן לבורנט בשם גליק. הוא עזר לו במפות הגיאולוגיות ואחר כך צבועות ביד. נתן לנו וזה עזר לנו, לי על כל פנים הרבה. אני גם כן כתבתי אחרי שהרגו אותו בים המלח איזה מאמר וזה הופיע ב-Bulletin of the research Council of Israel, יש של על בלייק.

מה שהיה עבורי בעל ערך מדעי רב היה שאייג הבוטנאי קיבל הזמנה מהממשלה העיראקית לעזור להם בשאלת יעור, גידול יערות ובכלל שאלות בוטניות. נסענו ב-'33, זה היה התקופה שהתחילו הנאצים לעלות לשלטון. לאט לאט נסענו לבגדד באוגוסט. היה חום שאי אפשר לשכות, אז עוד לא היה מיוזג אוויר;

המלון היה די פרימיטיבי. ישנו על הגג – היה חום עצום לא אשכח זאת. מעניין היה עוד, זה היה בשבילי די אינפורמטיבי שבבגד קראו לנו לפגישה, המושל הבריטי (הבריטים אז שלטו בעיראק) – למרות שהיה כבר מלך פאצ'ל. הזמינו אותנו לשיחה אצלו – והמוש'ל, הוא רצה לדעת מה הציונים האלה רוצים, זה כבר אז בלי ספק. כי היום העניין ברור לי. בפינה הוא תלה תמונה גדולה מאד של איינשטיין, תמונה גדולה ויפה, הוא בטח לא הבין שום דבר מכל איינשטיין, אבל רצה להראות עד כמה שהוא סימפטי כלפי היהודים. טוב, זה היה מעניין. אייג שהבין קצת יותר את העניין אמר לו בפרוש שאנחנו לא רוצים שום דבר אחר מאשר מחקר מדעי בארץ זו.

נסענו לכורדיסטן, ולא אשכח, כי שם היה Hensen המיקרופליאונטולוג. הוא היה כבר אחד מאלה ששלטו בכירכוך על המחלקה הגיאולוגית. היה הוא מאד נרחב, הראה לי כמה חתכים, עזר לי ושנים רבות, עד מותו היה לי קשר אישי איתו. הוא במקורו היה מדרום אפריקה ולא היה אנגלי, ולא תחת ההשפעה הדיפלומטית של לונדון. הוא גם הראה את זה שהוא רחב דעות, וכן גם אחרי כן. כאשר הדפסתי את Tectonics of the Earth, הרבה זמן לאחר מכן הוא נתן את Structure of Arabia לכל התלמידים שלו והאסיסטנטים בכירכוך. כך היה לי קשר אחד עם בגדד, ושני עם בירות (דיברטרה), ולא הרגשתי כל כך בודד. אם כי במצרים היו עדיין האנגלים, זה היה Little האנגלי, הוא היה reserved מאד, לא רע אבל reserved. לא יכולתי לחמם איתו יחסים, פרט לכך שהאנגלית שלי לא היתה כל כך טובה. היחס עם לבנון ועם עיראק היה. אז באה גם הדעה שיצאה הרבה יותר מאוחר, זה בא מהנסן.

שכחתי גם לאמר שבשנת 1934 נסעתי לגרמניה להביא את האוסף של אופנהיימר. פתאום המחלקה שלפני כן היתה בחדר אחד, או חדר וחצי, ממש יסודית לכל דבר. באה אז הדעה שפעם נעשה איזה קונגרס קטן של המזרח התיכון – אבל זה יצא רק עם פרוץ המלחמה ב- '41 או '42, ומובן שכבר היה לי פרסום מסויים, כך שהכירו אותי ויכולתי כבר לכתוב לכל מיני אנשים (על זה נרחיב בנפרד). האפשרות או הרצון עכשיו [להיות] לא רק גיאולוג בירושלים אלא לחבר את הגיאולוגיה עם יתר הארצות מסביב.

אחרי שהייתי בעיראק הייתי בלבנון. היה לי גם האומץ להרצות ממש בגיאולוגיה, ולאט לאט להכין את המכון, המחלקה הגיאולוגית. אבנימלך לקחתי כלבורנט, אחרי כן שלקחתי את פרנס, נַפְּךָ, לא היה לו איזה משרד, למרות הידע שלו יכול היה להיות במקום אחר מאשר דווקא לכתוב אתיקטים באוסף שלנו ולעשות דברים מאד משעממים. כאשר ראיתי את הידע הרחב בכל, בשפות. היום, נבך, מה הם הגיאולוגים שלי פה, רובם יודעים אנגלית, זה בסדר, כמעט לא יודעים צרפתית, לא יודעים גרמנית. אבל הוא היה איש באמת unusual. וכפי שאתם יודעים ביקשתי ממנו שיתחיל עם דוקטורט וזה נתן לו את הכיוון. לאותו הכיוון נתתי לאבנימלך, ואינני יודע אם אמרתי את זה כבר פעם, אבנימלך ראיתי שהוא מדויק במובן מה, היתה לו נטיה לגיאוגרפיה, אבל כשחזר מוורשה בלי עבודה סידרתי לו שוב שיעבוד איתי ושיכין עבור הסטודנטים.

ואז כבר התחיל עניין הקידוחים, זה דבר חשוב, אף על פי שלא עבדתי כל כך הרבה בקידוחים ובשאלות המים, התחלנו לאסוף בכל קידוח את הדוגמאות, ואם אתם רואים היום את הקופסאות האלה שהן

מעשיות מאד, זה סידרתי בהתחלה ונתתי לו לעשות את זה. ואז שלחתי אותו אחרי זמן מה, אני חושב זה היה בשנת 1935 לצרפת ל"שינוי". נתתי לו כמובן עבודת דוקטור, פה למטה באזור, בעמק איילון, והוא עיבד את זה שמה את החומר, ואני הייתי איזה קו-רפרנט מכיון שזה יצא בצרפת. לעשות דוקטורט אצלי או באוניברסיטה זה היה מחוץ לשאלה, אפילו מאסטר או בצ'לר זה הכל עדיין לא היה. זה רק בא במשך הזמן. בצ'לר או מסטרוזה בעצם אחרי המלחמה העולמית השניה. זה לא היה, הוא עשה אז איזה בחינה אז בדוקטורט. דוקטורט לא היה, לא יכולתי לקבל את זה וגם האוניברסיטה לא בזמנו, באוניברסיטה בלבד. אז שלחתי אותו כפי ששלחתי אחרי כן את בן תור, באותה צורה, מקודם לעבוד על האתיקטים, על ה"בורינג ארכיב" (boring archive) כמו שקראנו את זה, "בורינג ארכיב" ואחרי כן, נדמה לי סיפרתי לך, כשלא היה לו כסף נתתי לו צ'ק שלי שיתחיל שמה בצרפת, לבן תור, זה ה"פיימוס" בן תור.

הערה: לבגד נסענו באוטו, וזה גם כן היה מעניין, בפעם הראשונה ראיתי את זה, היה איזה טרנספורט של שאלתיאל. טרנספורט של חומר שהביאו מבגד והאוטומובילים האלה עברו את המדבר. ברור שלקחתי חומר פה ושם, קצת אספתי וקצת רשמתי, הכל זה רשום אצלי, מובן, ביומנים. ובפעם אחרת מי שהיתה עם אייג, הגברת הבוטניקאית, פיינברון. רכבנו על סוסים, זה לא היה רק באוטו בכורדיסטאן. מקומות יפים מאד. אני זוכר עוד שבשקלאונה (נדמה לי) שהמוכתר שישנתי אצלו, הכל בחוץ, בשדה, בבוסתן ישנו. ואז היו בהשקפה פרו-רוסית. הכורדים תמיד היו אנטי בגד, והקומוניזם השפיע עליהם מאד והם הראו את זה. טוב, אנו מוכרחים היינו בנושא זה להיות שקטים לגבי הדיבור הפוליטי. היה גם מעניין, הכרנו שמה בפעם הראשונה את הכורדים היהודים של כורדיסטאן. במוצ'ול, דאהוק, צ'אהוק, והיה שם כפר אחד של איכרים יהודים כורדיים. הכורדים היו איתנו במובן זה כי הם היו במידת מה אנטי איסלאם, ואנטי בגד, ואנטי עיראקי. אנשים יפים מאד. לא אשכח את כל האטמוספירה האוריינטלית, כשבאים בלילה לסולמניה, לכפר, ושם ישבו למטה ואחד סיפר, והגברים ישבו בבית קפה ואחד סיפר להם מעשיות. לא היה כל כך קל. לא היינו רגילים לרכוב על סוסים, אבל הכל היה מעניין, הכל היה אוריינטל. עוד דבר שהיה מעניין, היה גם כפר של הסקטה האשורית והתנ"ך היה בארמית. שוכחים את זה עד כמה אנחנו היינו קרובים לכמה שבטים – במובן זה אנחנו לא ניצלנו את זה מספיק, אבל גם לא היתה לנו האפשרות. זה היה בערך עד '36. שלושים ושש היתה מאד חשובה כי כבר אז נתתי את הסיורים לעיראק, למדבר. פה כי זה היה מוכר לי, או למדבר או לתל אביב דרך ההר. להראות להם מה זה קמט ומה זה חבורת יהודה. והיום קוראים לזה Judaeen limestone, זה בעצם האנגלים הביאו.

אז נתתי כבר לא רק שעורים באוניברסיטה, לא רק הבאתי אותם לסיורים בשדה, אלא הקמתי גם יחד עם פרופ' בלופשטוק בתל אביב את האיגוד של מדעי הטבע, והראתי להם את הארץ. או על ידי חתכים מתל אביב לירושלים, אחרי כן מירושלים ליריחו; או בצפון בעיקר שהכרתי את הכרמל. הכרמל הלא היה הדברים הראשונים שעבדתי. אלה היו דברים שהכרתי טוב כי עבדתי שם.

זה היה ב- 36' ובזה אנו היום מסיימים. לקחתי את תלמידי מדעי הטבע – לא של גיאולוגיה לבירות. דיברתה היה המורה דרך של הלבנון ואנטי לבנון. לא אשכח לעולם שאז היה כל כך זול בבירות, שבשביל לירה אחת קיבלת ברסטורנט 'לוקולוס' איזה 10 או 12 מנות ועוד עם יין, והכל. ואלה הסטודנטים האלה היו כל כך עניים, עם 2 לירות היו חיים שמה אז, והם בכלל לא ידעו מה לעשות עם כל כך הרבה אוכל, לא היו רגילים לזה. ואני הזמנתי את כל החברה, עלה לי 20 לירות, והזמנתי את כל התלמידים. הסיוור היה יפה מאד. הרבה מהם כבר אינם, זה היה ב-36' (יש לי גם תמונות וגם שמות המשתתפים) אנשים נחמדים מאד. לבירות נסענו דרך ראש הנקרה. עמדנו, ישבנו לאכול מזאס מה שקוראים על שפת הים. על שפת הים היה כעין פונדק, אבל יותר סימפטי מאשר פה. היה צריף פתוח לים, ואוכל קיבלת, וחתיכת דג, כל דבר קטן. ומי שרצה, ושתינו קפה טורקי. היה שמח מאד ויפה מאד. כל הסיוור הזה היה יוצא מן הכלל. הם חזרו, קיבלו אז בפעם הראשונה את ה...
6/2/1986 סוף

הערה:גליק היה גיאודט, לא גיאולוג.

11/6/1985 שמונים וחמש שנה לפיקרד

טכס לכבודו של פיקרד במכון 'ואן ליר' שבירושלים

צד א'

דברי ברכה

עקיבא פלכסר

...משפחה גדולה, ואני עוד נספח צעיר למשפחה הזאת, ויום אחד אני בא לאיזה מסיבה שנעשתה לכבודו, ליובל החמישים של עזרא דנין זכרונו לברכה.

הנה אני רואה יושב שם איש ככה במיטב שנותיו, עם שערות אפורות, שזוף מאד עם איזה חיוך שובבי כזה, ואני עוד הייתי ככה, הייתי אז בשנות העשרים המוקדמות מאד, והתלבטתי. אהבתי את ידיעת הארץ כמו רבים מאיתנו, אהבתי את הארץ, התלבטתי האם ללמוד ארכיאולוגיה, גיאולוגיה, והנה נקרה לפני ככה באותה מסיבה גיאולוג. והייתי אומר שתוך כדי שיחה אז, אני לא יודע אם ליאו זוכר את הדברים ככה. בעצם השתכנעתי [ש]הכיוון שלי יהיה גיאולוגיה. והייתי בעצם ה"קורבן" (במרכאות) לאותה שיחה. אבל לא הייתי היחיד.

מסתבר שלפרופסור פיקרד יש למעשה, הוא, לא הייתי מגזים ואומר שהוא אבי הגיאולוגיה ואבי הגיאולוגים בארץ. הוא חניך את כל דורות הגיאולוגים, והיה מורה של רובינו, אם לא מורה ישיר, אזי אחר כך מורה של מורה, ואז מגיעים לנכדים ולנינים. הייתי רוצה לעמוד בעיקר על שתי נקודות על פיקרד כחוקר ועל פיקרד כמורה. כחוקר הייתי אומר שהיתה לו התכונה של שילוב של רמה מדעית גבוהה ויסודיות עצומה. יחד עם זאת תכונה נדירה לראות את העיקר ולהוציא החוצה את הפרטים התפלים. הדברים האלה לא תמיד

הינם תכונה כל כך פשוטה, לנפות את הדברים הכבדים ולהוציא את הדברים העיקריים. הוא התפרסם עוד במחקריו עוד בשנות השלושים, במחקרים החשובים.

בשנת '36 על המסיב הערבו-נובי. מחקר שבעצם הראה את התשתית, הראה את ה"outline" את היסודות של כל מבנה של אזור המזרח התיכון, שבעצם הם דברים מצוטטים בספרות והם תופסים עד עצם היום הזה. מחקרו בשנת '39 על מבנה היבשת ועלמבנה העולם גם כן זכה להדים רבים מאד וגם חיוביים מאד. ואולי העבודה הבסיסית יותר שנודעת עד היום פורסמה בשנת '43 The Structure and Evolution of Palestine. שעד היום שאנו עוסקים, לנו לגיאולוגים היותר צעירים יש הרגשה לפעמים כשאנו עוסקים במה שהוא, אנו פותחים את ה'סטרקצ'ר אנד אבולושן' שהוא מעיין איזה תנ"ך, ואנחנו רואים כי הדברים בעצם כבר נאמרו. אם מי שהוא, אני יודע, בזמנו התלהב מאד מאיזה שהם קווים שעוברים בכיוון צפון מערב, נדמה לי שגם ידידנו פרופ' אריה איסר אוהב את הקווים האלה. פתחנו את הספר ואנו רואים כי פרופ' פיקרד כבר ראה את זה עוד בשנות הרבעים. אנחנו עוסקים בפרטים, בליטוש, בליבון, אבל בעצם הלא כבר הוא ראה את הדברים האלה. אז היתה לו כבר ראייה יוצאת מן הכלל. אבל יחד עם זאת, עם הראיה הטובה, עם התכונה להוציא את הפרטים, יסודיות, היתה לו עוד תכונה אחת, אני חושב שהיא חשובה ביותר לאיש מדע וטוב תמיד לזכור אותה: היה לו יסוד לספקנות שלא הכל clear cut case, שלא הכל ברור, לא הכל חתוך. תמיד היתה המילה 'אולי', 'ישנה אפשרות', 'ישנם מודלים אחדים'. החשיבה באלטרנטיבות, ואת זה הוא הקנה לנו לתלמידיו. ואני סבור שזוהי תכונה טובה של איש מדע שיש לו יסוד של צניעות מסויימת וספקנות מסויימת ולא הכל ידוע, ותאוריה אחת. אני חושב שהקו הזה מנחה אותו עד עצם היום הזה.

על פיקרד כמורה, גם כן כאן באה התכונה שלוף כושר הסינטזה היוצא מן הכלל שוב בהרצאות לא לעסוק בפרטים אלא לתת את התמונה העיקרית, איזו שהיא אבולוציה, של יבשת, של ארץ, כדי שנוכל לראות איך הדברים מתפתחים. אבל אל תחשבו שההרצאות היוצאות מן הכלל שלו שהיו לשם דבר ובאו הרבה מאד אנשים לשמוע הן יצאו מהשרוול. בהחלט לא. באותן שנים הייתי אסיסטנט שלו ואני זוכר איך שנהג לסגור את עצמו בחדר, והיה תולה מסביב בכל הקירות מפות וחתכים; מפות גיאולוגיות, מפות פיזיוגרפיות, והיה משווה את הדברים האלה. ואחר כך רק יוצא להרצאה, לאחר הסתגרות של שעות ארוכות בחדר. וזה היה נראה כךשזה יוצא כאילו בקלי-קלות, הרי זה פרי של עבודה קשה שנעשתה קודם לכן. וצריך לזכור עוד בעצם שני דברים שעוד יגדילו את כוחו של פרופסור פיקרד כמורה: דבר אחד, הוא לא נהג באותם ימים להשתמש בכל האמצעים הפירוטכניים שישנם. לא מכשיר שקופיות ולא מטול שקופיות ולא וויאוגרף, כל מיני המצאות שעושות את החיים יותר קלים למרצה. מרצה כיום בא ומכין מכשיר שקופיות ומריץ את השקופיות ולא יודעים אם ההרצאה היתה טובה, כי כל הקהל ישן. אבל אצל פרופ' פיקרד היה גיר ולוח, ומפות תלויות ויחד עם זאת התאורים שהיה נותן היו נפלאים, היו יוצאים מן הכלל. אני זוכר את ההרצאות שלקח אותנו באלפים, וראית את הסלעים שבונים את האלפים כמו איזה עדר כבשים שגולש במדרון, או כמו איזה פרות שכמעט שמעת את קול הפעמונים. התאורים היו פלסטיים, כל הגיאיות והקניונים. הוא לקח אותנו לדרום

אמריקה, לאנדים. למעשה יכולת בלי שקופיות, בלי שום דבר לקבל תאור חי של מבנה האנדים או של ברזיל, עד שכמעט חשבת שה-sugar loaves, אותם הככרות של ריו דב ז'ניירו כמעט יוצאים במחול הסמבה. התיאור היה פלסטי ויפה – לא השתמש בפירו-טכניקה. נוסף לכך, ופה אני אומר זאת בחוש הומור ומקווה ליאו שלא תכעס עלי, כל התיאורים האלה, וזה אני אומר לטובתו, שאוצר המילים של ליאו פיקרד לא הכי גדול בעברית [צחוק בקהל], גם הדקדוק עוד טעון שיפור מסויים. על זה אמרו פעם על גולדה שידעה רק שלוש מאות מילים, אבל דיברה אל הלב ואל הרגש ב-300 מילים בלבד. אני משער שאוצר המילים של פיקרד הינו יותר מ-300 מילים, אבל לבטח אינו מגיע לזה של אבא אבן, ויחד עם זאת התיאורים היו יוצאים מן הכלל, ויכולנו לחיות את התיאורים האלה, וזה כמובן לזכותו. אם מותר קצת להיות לא פורמלי, לא תמיד היה קל להבינו. היו משפטים בהם נתן כמה דוגמאות ובסוף המשפט נאמרה המילה 'כגון'. יכולת להבין כי יש כאן איזה שהוא דבר. אתה לא יכול להבין מה זה שליאו בא ושואל מה זה 'מכתב לואי' – והכוונה היתה מכתב לוואי כמובן. היינו צריכים לנחש אבל זה היה בסדר. לעומת זאת, וזה לזכותו יאמר (וזה מעיד על אופי), הוא טבע גם מטבעות לשון. הוא אף פעם לא היה מדבר בצורה קיצונית, הוא לא היה אומר "יש שונאים", אל בא ואומר יש "אי ידידים" [צחוק]. זה גם כן מעיד על אופי יותר מתון ולא על אופי קיצוני, וזה כמובן יאמר לזכותו.

רציתי לאחל בשם החברה הגיאולוגית, בשם כל תלמידיו, כל תלמידך ומוקירך אריכות ימים, בריאות טובה, עבודה פוריה וכל טוב.

אליהו רוזנטל